

Шишкіна О.В.
Чернігівський державний
технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ МОНОПОЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Економіка України, як і інших держав, що йдуть шляхом ринкових перетворень (незалежних країн колишнього СРСР, країн центральної і Південно-східної Європи) перебуває в кризовій ситуації, що проявляється в спаді обсягів виробництва продукції, рості рівня безробіття, інфляційних процесах. Саме в цих складних соціально-економічних умовах відбуваються структурні зрушення в господарському комплексі країни, які супроводжуються трансформацією форм і видів власності; продовжується формування ринкової структури і розробка чинного законодавства.

Економічний стан будь-якої країни залежить від рівня розвитку і ефективності функціонування таких провідних галузей матеріального виробництва, як промисловість, сільське господарство, транспорт, будівництво. Означені країни з перехідною економікою мають ряд спільних рис, серед яких можна виділити індустріальний тип економіки для якої пріоритетне значення має розвиток промисловості. Не є виключенням тут і Україна, де промисловість вважається найважливішою ланкою господарського комплексу і вирізняється надмірним переважанням виробництва засобів виробництва над виробництвом предметів споживання.

Дослідження кількісних і якісних характеристик основного капіталу, отриманого Україною "у спадок" від колишнього СРСР дозволив виявити ряд особливостей. По-перше, це відсталість технологічної структури переважаючої

більшості галузевих підприємств (за виключенням воєнно-промислового комплексу). По-друге, це переважання крупних спеціалізованих підприємств (підприємств-гігантів), які є прямим результатом існування централізованої системи планування і управління, в наслідок чого ці підприємства отримували від держави кращі умови господарювання.

Означені підприємства мають певні переваги і недоліки. Безумовною перевагою є можливість концентрації коштів для розвитку виробництва і соціальної сфери. Суттєвими недоліками, актуальність яких зростає в умовах сьогодення, є нездатність до швидкої перебудови виробництва на випуск нової продукції, традиційність методів планування і збуту, зростання витрат на управління, низька гнучкість в прийнятті рішень, диктат цін. Поєднання відсталості технічної структури та високого рівня концентрації виробництва значно погіршували економічне становище, що проявилось в нездатності до реалізації нововведень.

Неефективність існуючої на підприємствах маркетингової діяльності, неплатоспроможність споживачів, високий рівень цін, неконкурентоспроможність значної частини виробленої продукції на світових ринках призвели до “замикання” української промисловості (і інших країн колишнього СРСР) на “самих себе” і інколи на інші держави СНГ.

Вважаючи на той факт, що тисячі найменувань продукції, як правило виробничо-технічного призначення, виготовлялись тільки на одному (яке по праву можна вважати монополістом), а кінцева продукція будь-якого підприємства містила в своєму складі значну частку покупних виробів, уособлення колишніх республік СРСР призвело до того, що окремі частини виробів виготовлялись в одних країнах, а процес збирання – в інших. Згідно з цим, можна стверджувати, що сьогодні як на світових, так і на національних ринках діє значна кількість фірм, які займають майже монополічне становище, що вимагає дослідження цього явища.

Дослідження причин утворення монополій в Україні виявило ряд особливостей, які негативно вплинули на економічний і соціальний стан

держави в умовах перехідної економіки. По-перше, у колишньому СРСР економічна політика держави свідомо здійснювалась в напрямі створення умов для монопольного положення виробника. Зокрема, переваги віддавались крупним підприємствам через які відбувалась реалізація загальнодержавних і відомчих інтересів. При цьому: ціни і обсяги виробництва визначались централізовано; стан загального дефіциту формував надлишковий попит на продукцію більшості підприємств; формувався “ринок продавця” і кожне підприємство ставало монополістом щодо своїх покупців незалежно від кількості підприємств галузі, які випускали однорідну продукцію; весь державний сектор виступав як монополія, оскільки всі підприємства належали одному власнику-державі, яка не була зацікавлена в конкуренції між ними яку до речі трактували як “ваду розвиненого підприємницького товарного виробництва”;

По-друге, монополізації економіки країни сприяла й практика реалізації промислового продукції за якою виробники виступали монополістами у встановлених державою (з урахуванням простору всього соціалістичного табору) “зонах реалізації”.

В умовах сьогодення перед Україною стоїть проблема демонополізації основних ринків, яку неможливо вирішити без: трансформації існуючої територіально-виробничої системи; створення економічних умов для входження нових суб’єктів господарювання на монополізовані ринки; формування законодавчої бази; розробки антимонопольного законодавства; регулювання цін на продукцію монопольних галузей (шляхом встановлення фіксованих цін, граничних рівнів цін, торгівельно- і постачальницько-збутових націнок); встановлення контролю за поглинанням, злиттям, приєднанням, ліквідацією та розподілом монопольних утворень.